

DE TIJD VAN JAGERS EN BOEREN

Tonny Vos-Dahmen von Buchholz, *Verjaagd door het water* (Fontein, Baarn 2000) f24,95.

Nog regelmatig halen vissers uit de Noordzee botten – soms bewerkte – en gereedschappen van mensen omhoog. Tekens van vroeger leven op de vlakke tussen Nederland en Engeland uit de tijd dat de Noordzee nog niet bestond. Jagers, verzamelaars en vissers trokken zomers uit de hoger gelegen winterkampen naar die vlakke met daarin een zoet-watermeer en jaagden er op de oeros. In het jeugdboek *Verjaagd door het water* beschrijft Tonny Vos-Dahmen von Buchholz het leven van een familiegroep omstreeks 6500 voor Christus, de tijd dat door smeltend ijs de zeespiegel dusdanig steeg, dat hun zomers leefgebied ingrijpend veranderde.

's Winters woonde de familiegroep in tenten op wat nu Texel heet, beschut tegen de zee en met voldoende voedsel om zich heen. In de wintertijd werden huiden bewerkt, vuurstenen wapens gemaakt en van botten allerlei voorwerpen vervaardigd. Met de komst van het voorjaar begon de voorbereiding op de trek naar de vlakke achter de Bruine Bank (een heuvelrug, die nu in de Noordzee ligt). Van tentstokken en huiden werden sleden gemaakt om alle voorwerpen, die in de zomer nodig waren te vervoeren. Onderweg werden tijdelijke tenten opgezet. De zomertenten had de groep in de vlakke achtergelaten en normaal gesproken konden ze in die tenten de zomer doorbrengen.

De groep van Arak, Orf en Kor had ongeveer zeven dagen nodig voor de reis naar het zomerkamp. Eenmaal de Bruine Bank beklommen bleek het zomerkamp verdwenen. In plaats van een vlakke met oerosen lag er voor hen een schuimende watervlakte. Uit zuidelijke richting kwamen enige stamgroepen. Zij waren op weg naar hun zomerkamp overvallen door de springvloed. Heel wat familieleden waren verdrongen en al hun bezittingen waren ze kwijt. Besloten wordt de zomer gezamenlijk door te brengen en tegen het einde van de zomer naar de verzamelplaats van alle familiegroepen, de Zoutberg (nu ook nog aanwezig in de Noordzee), te gaan. Daar wisselen de familiegroepen informatie en huwelijkskandidaten uit en brengen ze gezamenlijk offers. Het onderwerp van gesprek van de zich bij de Zoutberg verzamelende familiegroepen is de verandering in de natuur: het zoete meer, dat brak geworden is, de gestegen zeespiegel en het ontbreken van oerosen. Vlak na het offerfeest dreigt een nieuwe ramp voor de familiegroepen als ook vanuit het noorden de zee bezit neemt van wat nog rest van de vlakke en het water snel stijgt. De Texelgroep weet op het nippertje een wat hoger gelegen strandwal te bereiken. Vandaar wordt de terugreis gemaakt naar het winterkamp in het besef dat er grote veranderingen plaatsgevonden hebben: geen vlakke met oerosen meer in de zomer voor hun zomerkampen en geen ontmoetingen meer met de andere stamgroepen.

Tonny Vos begint haar boek met een informatieve inleiding, die de achtergrond vormt van haar verhaal over de familiegroep van Arak, Orf en Kor. Daarin beschrijft ze de ontstaansgeschiedenis van de Noordzee. In haar verhaal probeert ze de leefwijze van de mensen omstreeks 6500 voor Christus te reconstrueren en duidelijk te maken welke enorme veranderingen het ontstaan van de Noordzee voor deze mensen met zich mee bracht. In de inleiding schrijft ze

"Het was voor mij een avontuur me in te denken en te verplaatsen in het leven van de midden-steen-tijdmensen en te proberen dat in het volgende verhaal weer te geven". Dat is haar goed gelukt: haar personages gaan leven en de enorme invloed van de veranderende natuur op hun leefwijze wordt klemmend duidelijk. Zoals gebruikelijk in de boeken van Tonny Vos tekende haar man Frits Vos voor een tweetal kaarten: de situatie voor de doorbraak en na de doorbraak (in beide gevallen met gestippeld de huidige kustlijnen). En de voor Tonny Vos' boeken even gebruikelijke lijst van geraadpleegde literatuur ontbreekt ook nu niet. Het is niet een lijst, waar de jeugdige lezer direct naar zal grijpen, maar wel een verantwoording van de schrijfster van haar bronnen ofwel van de historische gegevens, waarom heen zij haar verhaal componeerde.

Cees van der Kooij

DE TIJD VAN GRIEKEN EN ROMEINEN

Mielke, Germund, *Speurtoezien in ...Pompeji. Raadsels in de oudheid* (Leopold, Amsterdam 2001) illustraties G. Mielke, oorspronkelijk: *Die verflixten Fälle aus Pompeji* (1999) vertaling Elly Schippers, f29,75.

Het dagelijks leven in Pompeji staat centraal in dit jeugdboek, dat door de uitgever aanbevolen wordt voor "10+". De van oorsprong Duitse uitgave kent drie hoofdpersonen: de kinderen Julia en Marcus en hun oom Antonius. Julia en Marcus zijn broer en zus. Hun vader is met het Romeinse leger in Augusta Treverum (Trier). Oom is zojuist verkozen tot aedilis en draagt de verantwoordelijkheid voor o.m. de veiligheid, de voedselvoorziening, de thermen, de wegen, de waterleiding, de tempels en de toneelspelers. De burgers van Pompeji kunnen bij hem terecht met hun klachten. Oom Antonius moet onderzoeken wat er aan die klachten gedaan kan worden. Julia en Marcus mogen hun oom helpen bij het oplossen van allerlei zaken: sabotage bij de bouw van de thermen, diefstal van water, de uitschakeling van een gladiator, de verkoop van nep-producten, een aanslag op het toneel, diefstal van geld en een beroving op straat.

Samen met de kinderen brengt oom Antonius al deze zaken tot een goed einde, maar dat kunnen de lezers ook doen. De daders worden namelijk niet in de tekst bekend gemaakt: de lezer mag zelf conclusies over de dader(s) trekken en achterin het boek kan gecontroleerd worden of de conclusies correct zijn, want daar staan – beargumenteerd – de oplossingen van oom Antonius. Via al deze 'gevallen' (zoals ze in het boek heten) komt de lezer het een en ander over het dagelijks leven in Pompeji te weten. Bij voorbeeld over de watervoorziening, over de (bouw van de) thermen, over toneelspel en over de handel(sproducten), over garum (een lekkernij gemaakt van vis) en over loopkranen, Pompejaans brood, slaven, schrijfplanken en sestertiën.

De auteur maakte bij de tekst zelf tekeningen in een strip-achtige tekenstijl, o.m. een mooie plattegrond van Pompeji. Bij ieder 'geval' zijn de hoofdpersonen getekend. Verder bevat het boek doorsneden en opengewerkte bovenaanzichten, o.m. van de waterhoofdverdeler, van de thermen, van het Odeontheater en van het Huis van de Faun. Het boek wordt afgesloten met een uitgebreide, van illustraties voorziene 'Lijst van vreemde woorden en informatie bij enkele namen'. Wie in deze lijst leest bij "Nero" komt als tijdsaanduiding tegen: "60 na Christus". In de tekst zelf is er qua tijdsaanduiding alleen maar sprake van "de tijd van keizer Nero".

Cees van der Kooij

DE TIJD VAN TELEVISIE EN COMPUTER

Letterie, M., *De schaduw van het verleden* (Ellesy Jeugd, Arnhem 2001) f29,95.

Martine Letterie kreeg als jeugdboekenschrijfster vooral bekendheid door haar boek *Focke en het geheim van Magnus*, een verhaal, dat zich in de middeleeuwen ("de tijd van steden en staten") rondom het klooster Aduard afspeelt. Het jeugdtelevisieprogramma *Klokhuis* wijdde begin van dit jaar een aflevering aan haar en aan dat boek. Voor haar volgende boek *De schaduw van het verleden* koos ze een onderwerp uit de twintigste eeuw met als centrale thema's de doorwerking van de Tweede Wereldoorlog in de naoorlogse tijd en de verantwoordelijkheid, die ieder mens voor zijn eigen leven heeft, op basis van de keuzes, die gemaakt worden.

De hoofdpersoon Peter verhuist in de zomer van 1970 na het overlijden van zijn opa naar het Drentse Gasselkanaal (een gefingeerde naam). Zijn ouders willen daar de kruidenierswinkel van opa voortzetten. Peter gaat naar de brugklas van een scholengemeenschap. Hij ontdekt al gauw, dat het dorp zijn familie volstrekt links laat liggen. Er komt geen klant in de winkel en de dorpsjongens mogen van hun ouders niet met Peter omgaan, zodat hij iedere dag alleen van huis naar school en terug fietst. Hij besluit op onderzoek te gaan naar het waarom. Door te snuffelen in de vroegere jongenskamer van zijn vader ontdekt Peter zaken over de Tweede Wereldoorlog en over de rol van zijn vader in die tijd. Zijn eerste ontdekking is dat zijn vader in kamp Westerbork gezeten heeft, maar dat was toen de oorlog al afgelopen was. Stap voor stap wordt hem duidelijk dat zijn vader fout was in de oorlog: een nazi-opleiding in Duitsland, Schalkhaaragent, lid van de buitenbewaking van kamp Westerbork en ten slotte als agent bij de Grüne Polizei. Na de oorlog was hij enige tijd geïnterneerd in kamp Westerbork. Peters vader zit vol wrok over het feit, dat hij daarna in de samenleving geen nieuwe kansen gekregen heeft. Hij is verbitterd, drinkt te veel en reageert zich af op zijn gezin.

Geleidelijk ontdekt Peter dat zijn vader bij zijn keuzes alleen aan zichzelf gedacht heeft en nooit aan (de consequenties van zijn handelen voor) anderen. Dat geeft uiteindelijk de doorslag in zijn definitieve vaderbeeld. Intussen vindt Peter steun in een groepje leerlingen rondom een geschiedenislerares van zijn school. Zo krijgt hij toch nieuwe vrienden, die hem beoordelen op wie hij is en niet op grond van de rol, die zijn vader in het verleden gespeeld heeft.

Door Peters zoektocht in vader spullen – o.m. een dagboek uit de oorlogsjaren – heeft Martine Letterie een span-

nende reconstructie van het verleden geschreven. De informatie over wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog gebeurd is maakt Peter duidelijk waarom zijn familie buitengesloten wordt. Maar tevens groeit het besef dat hij daarvoor niet verantwoordelijk is en dat niet hij onder dat verleden hoeft te lijden. Op sommige plaatsen in het boek heeft Peter wel wat al te zwaarwichtige gedachten voor een jongen van dertien jaar. Dan krijgt de moraal van het verhaal even de overhand, maar als geheel is de wisselwerking tussen heden en verleden en de verwerking ervan goed opgebouwd en spannend beschreven.

Voor dit boek voerde de schrijfster met kinderen uit foute gezinnen en met mensen van de Stichting Werkgroep Herkenning, een organisatie die zich inzet voor zulke kinderen, gesprekken. In een nawoord bericht de schrijfster hierover en geeft ze ook aan dat de personen in het verhaal niet echt bestaan hebben, maar dat het oorlogsverleden van de vader wel op feiten gebaseerd is. Peters vader komt er slecht af in het boek en de schrijfster vindt het in het nawoord dan ook nodig te melden dat veel kinderen van foute Nederlanders wel aardige vaders hadden...

Het boek omvat de periode van 17 juli 1970 tot en met 15 december 1970. In haar nawoord geeft de schrijfster aan dat het proces dat Peter doormaakte in werkelijkheid veelal veel langer duurde: "*voor sommigen duurde het hun leven lang*".

Cees van der Kooij

MANNEN EN VROUWEN IN OPVOEDING EN ONDERWIJS

***Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2000* (Van Gorcum, Assen 2000) 182 blz., f51,20.**

Van de Belgisch Nederlandse Vereniging voor de Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs (BNGVOO) verscheen het eerste Jaarboek. In deze bundel wordt een breed beeld gegeven van het historisch-pedagogisch onderzoek vanuit een genderperspectief. Voor een deel zijn het lezingen, gehouden op een congres van de vereniging over vrouwelijkheid en mannelijkheid in de geschiedenis van onderwijs en opvoeding, daarnaast is er op verzoek van de redactie aanvulling geproduceerd.

Speciaal voor deze bundel schreef Mineke van Essen een overzicht van twee decennia Nederlands historisch onderzoek naar sekse in opvoeding en onderwijs. Alle literatuur die hierover verschenen is, wordt door haar becomeментарieerd en is naar thema gerangschikt in een uitgebreide bibliografie opgenomen. Hetzelfde doet An Hermans voor het Belgisch onderzoek.

Naast deze historiografische bijdragen zijn er vier artikelen die handelen over uiteenlopende aspecten van de geschiedenis van opvoeding en onderwijs. De bijdrage van Greddy Huisman gaat over gouvernantes in Nederland. Aan de hand van egodocumenten van leerlingen beschrijft zij de beeldvorming over de gouvernantes in vooral de negentiende eeuw. Hans van Combrugge schrijft over het denken over het vaderschap in de reformpedagogiek aan het begin van de twintigste eeuw. De opvattingen over het vaderschap in deze moderne beweging sluiten eerder aan bij de ideeën die daarover al in de achttiende eeuw dominant waren. Ook bij Leendert Groenendijk staat het vaderschap centraal maar dan in de tweede helft